

LIETUVIŲ
ATGIMIMO ISTORIJOS
STUDIJOS

Mykolo Römerio 120-osioms metinėms

LIETUVIŲ
ATGIMIMO ISTORIJOS
STUDIJOS

13

Mykolas Römeris

VILNIUS

Saulabrolis

1996

UDK 947.45
Li-191

REDAKCINĖ KOLEGIJA:

Antanas Kulakauskas
Česlovas Laurinavičius
Raimundas Lopata
Rimantas Miknys
Egidijus Motieka (vyriausiasis redaktorius)
Vladas Sirutavičius
Darius Staliūnas

Giedrius Subačius
Antanas Tyla

SUDARYTOJAI:

Egidijus Motieka
Rimantas Miknys
Vladas Sirutavičius
Raimundas Lopata

*Redakcinė kolegija dėkoja Lietuvos istorijos institutui ir
Atviros Lietuvos fondui,
prisidėjusiems prie knygos išleidimo.*

©Lietuvių Atgimimo istorijos studijos, 1996
©Lietuvos istorijos institutas, 1996

ISSN 1392-0391
ISBN 9986-814-02-2

TURINYS

PRATARMĖ	7
I. STRAIPSNIAI. STUDIJS.	
<i>Vytautas Aleksiejūnas</i> IŠ RŌMERIŲ GIMINĖS GENEALOGIJOS	10
<i>Steponas Deveikis</i> RŌMERIŲ BAGDONIŠKIS	16
<i>Mindaugas Maksimaitis</i> MYKOLO RŌMERIO KELIAS Į PILIETIŠKUMĄ	24
<i>Zbigniew Solak</i> MICHAŁ RŌMER I MASONERIA WILEŃSKA (1911–1915)	35
<i>Raimundas Lopata</i> ANTRASIS TAUTŲ PAVASARIS IR MYKOLO RŌMERIO LDK ATKŪRIMO KONCEPCIJA	46
<i>Vladas Sirutavičius</i> DVI LIETUVIŲ TAUTINIO ATGIMIMO INTERPRETACIJOS (MYKOLAS RŌMERIS IR JUOZAPAS ALBINAS HERBAČIAUSKAS)	54
<i>Saulius Pivoras</i> LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAIKŠTYSTĖS (LDK) ATKŪRIMO, BALTŲ VIENYBĖS PROJEKTAI IR MYKOLAS RŌMERIS	80
<i>Rimantas Miknys</i> MYKOLO RŌMERIO LIETUVOS VALSTYBINGUMO KONCEPCIJA IR PASTANGOS JĄ ĮGYVENDINTI 1911–1919 METAIS	88
<i>Česlovas Laurinavičius</i> MYKOLAS RŌMERIS – LIETUVAI, ARBA DAR KARTĄ APIE LIETUVOS PILIETINIO PAVELDO PROBLEMĄ	114
<i>Vygintas Bronius Pšibilskis</i> MYKOLAS RŌMERIS – POLITIKOS STUDIJŲ LIETUVOJE INICIATORIUS	122

<i>Rimantas Miknys</i> MYKOLO RÖMERIO INDĒLIS Į KLAIPĒDOS KLAUSIMO SPRENDIMĄ HAGOS TEISME	133
---	-----

II. SVARSTOME PROBLEMĄ: TARP ISTORINĒS IR ETNOGRAFINĒS LIETUVOS.

<i>Saulius Pivoras</i> LIETUVOS LENKŲ IR LATVIJOS VOKIEČIŲ VAIDMUO NACIONALINĒS KONSOLIDACIJOS PROCESUOSE	140
---	-----

<i>Darius Staliūnas</i> TADO VRUBLEVSKIO POLITINĒS MINTIES BRUOŽAI	150
---	-----

<i>Vytautas Berenis</i> LIUDVIKO ABRAMOVIČIAUS IR MYKOLO RÖMERIO XX AMŽIAUS LIETUVOS VALSTYBĒS IDĒJOS KLAUSIMU	171
--	-----

III. PUBLIKACIJOS.

MYKOLO RÖMERIO AUTOBIOGRAFIJA <i>Parengė Mindaugas Maksimaitis</i>	180
---	-----

TRYS DOKUMENTAI IŠ M. RÖMERIO ASMENS BYLOS <i>Parengė Mindaugas Maksimaitis</i>	228
--	-----

MYKOLAS RÖMERIS LENKŲ IR LIETUVIŲ GINČAS <i>Parengė Egidijus Motieka</i>	244
--	-----

STRESZCZENIE	255
--------------	-----

ZUSAMMENFASSUNG	269
-----------------	-----

SUMMARY	285
---------	-----

TRUMPINIAI	299
ASMENVARDŲ RODYKLĒ	300
VIETOVARDŲ RODYKLĒ	309

ANTRASIS TAUTŲ PAVASARIS IR MYKOLO RÖMERIO LDK ATKŪRIMO KONCEPCIJA

Raimundas Lopata

Lenkų aristokrato pastaba, adresuota Vokietijos ambasadoriui 1918 m., buvo pranašiška: „Lenkijos nepriklausomybei atidaviau pusę savo turto, tačiau su likusia dalimi aš emigruoju“.*

Apibendrinami galėtume pasakyti, kad Mykolo Römerio Lietuvos valstybingumo atkūrimo koncepcija rėmėsi trimis banginiais – istoriniu identitetu (istorinėmis teisėmis), federalizmu (daugiau konfederacijos, sandraugos prasme) ir pilietiškumu (pilietine laisve). Šių neatskiriamų konceptų apžvalgos fonas bus Antrojo tautų pavasario metu, visų pirma 1914 m. karo periodu, vyravę nacionaliniai-valstybiniai-politiniai planai, kartu sieksime ieškoti pirmųjų disonavimo ar, priešingai, harmonijos su antraisiais aspektais.

Dažnai teigiama, kad po Pirmojo pasaulinio karo „išdygusios“ tautinės valstybės buvo tikra staigmena. Išties, prieš 1914-ųjų įvykius tokia perspektyva atrodė pernelyg idealistiška ir fantastiška. Juolab kad nacionaliniai-politiniai Habsburgų ir Romanovų imperijų pertvarkymų (ar reformavimų) projektai iš esmės tokie ir buvo. Taigi jie buvo austrofiliniai ir rusofiliniai, nenukreipti į visišką valstybinę destrukciją, ir tuo, tarkime, skyrėsi nuo XIX šimtetyje, ar tiksliau, Pirmojo tautų pavasario tarpsniu, populiarių Osmanų imperijos padalijimo ir išlaisvinimo planų (jei tikėtume rumunu Djuvara, jų būta per 100). Bet anuomet Turkija neparodė didesnio noro liberalizuotis, net ir visai atvirai verčiama anglų ir prancūzų. Tuo tarpu Rusija XX a. pradžioje buvo pasiekusi tokį raidos etapą, kai visiškai reali tapo viltis viešai pareikšti rusų tautos valią, arba, Piotro Miliukovo žodžiais tariant, „tai galbūt buvo momentas, kada tautybės stoji į bendros rusų valstybinės ‚nacijos‘ kelią..., ir jeigu 1905–1906 m. revoliucijai būtų, – tęsiame P. Miliukovo žodžius, – pavykę sukurti rusiškąją laisvę, tai tautybių santykiai išlaisvintoje Rusijoje dabar veikiausiai remtųsi nacionalinės ar teritorinės autonomijos pagrindais“¹. Čia tam tikros išlygos buvo paliktos lenkams ir suomiams. Iš Austrijoje-Vengrijoje išryškėjusių valstybinių koncepcijų išskirtinos tokios: a) to-

lesnis dualizmo stiprinimas, arba istorinių darinių tvirtėjimo koncepcija, b) dualizmo sulaužymas, visų pirma suteikiant koncesijas slaviškiems Šv. Stepono karūnos elementams, arba didžiaaustriskas variantas, c) laipsniškas federalizavimas – įvairios austroslavizmo modifikacijos ar Renė Špringerio ir Otto Bauerio (Oto Bauerio) kultūrinės-tautinės autonomijos variacijos. Jas įgyvendinus, iš esmės tikėtasi panašaus efekto kaip ir Rusijos atveju.

Tiesa, prieškario historiografijoje galima aptikti ir tvirtinimų apie alternatyvą minėtoms perspektyvoms. Štai Thomas Masarykas (Tomas Masarikas) teigė, kad maždaug 1913 m. suvokęs, kad čekų atsiskyrimas nuo Austrijos-Vengrijos pasidarė neišvengiamas². Józefas Piłsudskis 1914 m. sausio mėn. Paryžiuje kalbės Lenkijos nepriklausomybės tema ir aiškina būsimo karo eigos logiką – Rusija bus įveikta Centrinųjų valstybių, pastarosios – Anglijos-Prancūzijos-JAV³. Tuo pat metu lietuvis Juozas Gabrys skaitys paskaitas apie gimtojo krašto reikalus, turėdamas minty būsimą didelį karą Europoje. Ir auditorija dažniausiai abejojus lektorius idėjomis. O vienas advokatas, aukodamas dolerį rinkliavai, pasakys: „Aš jums netikiu, bet paimekite vieną dolerį, nes jūs gerai kalbėjote“. Į tai bus atšauta: „Ačiū už komplimentą, bet aš kertu lažybų iš dešimt dolerių, kad, pirma, prasidės karas, antra – Lietuva išsikovsky nepriklausomybę“⁴.

Labai pasistengus minėtas alternatyvas ir perspektyvas, ženklinusias Antrąjį tautų pavasarį, galima įvilkti į dilemą: „Ar buvo eventualūs nauji tautiniai valstybiniai organizmai šiame Rytų ir Vidurio Europos regione? Ar esami tautiniu požiūriu įvairialypiai valstybiniai dariniai transformotini į politiškaai vienlypius?“ Kaip ši dilema buvo išspręsta ir kokius klausimus iškėlė jos sprendimo būdas, vadinamas nacionaliniu principu, daugmaž visiems žinoma. Kaip su šiuo kontekstu derėtų M. Römerio istorinės teisės, federalizmas, pilietiškas?

Būdinga, kad historiografijoje dažnai linkstama politizuoti istorinių teisių programas arba kurti gaivinančio tautinius jausmus mito įvaizdį.

*P. A. Johnson, *A History of the Modern World. From 1917 to the 1980s.*, London, 1983, p. 39.

¹П. Милюков, *Национальный вопрос. Происхождение национальностей и национальные вопросы в России, Прага*, 1925, с. 173.

²T. G. Masaryk, *Die Weltrevolution. Erinnerung und Betrachtungen 1914–1918*, Berlin, 1925, S. 2.

³W. Sukiennicki, *East Central Europe during World War I: From foreign domination to national independence*, vol. 1, New York, 1984, p. 78–79.

⁴B. Colliander, „En Konspiratörs Minnen, 1911–1916“, – *Acta Academiae Aboensis*, ser. A., – Åbo, vol. 31, no. 1, 1965, S. 13–14.

Bet visiškai aišku, kad atmetus konstitucionalizuojantį, teisinį jų turinį, gaunamas pernelyg vienpusiškas vaizdas. Mūsų atveju kaip tik svarbesnis yra, paradoksaliai tariant, teisinis istorinių teisių turinys, nes būtent M. Römeriui jis reiškė legalų, konstituojančią, vienintelį priimtina Lietuvos valstybingumo atkūrimo mechanizmą. „Yra tik vienas kelias, – rašė M. Römeris 1916 m. gegužės mėn. laiške Lenkų vyriausiojo tautinio komiteto pirmininkui Władysławui Jaworskiui (Vladislavui Javorskiui), – pripažinti ir garsiai paskelbti, kad Lietuvos Didžioji Kunigaikštija yra istorinis valstybinis darinys“⁵. Kitaip tariant, besąlygiškai remtis *restitutio in integrum* principu, reiškiančiu visišką, be išlygų, teisinio subjekto identifikaciją ir nepertraukiamumą. Šito svarbą įtikinamai parodo Italijos, Vokietijos suvienijimai XIX a. antrojoje pusėje. Dažnai politinis šių procesų efektas užgožia juridinę situaciją, kuri, sakykime, Italijos atveju, Sardinijai prijungus kitus Italijos valstybinius-teritorinius darinius ir taip nepažeidžiant teisinio nepertraukiamumo ir identiškumo principų, kardinaliai nepakito⁶.

Dar geriau iliustruotų legalaus teisinio mechanizmo prasmę ir reikšmę vadinamoji istorinių ir etninių programų konfrontacija, ypač išryškėjusi Pirmojo pasaulinio karo metu.

Be abejonės, etninių programų populiarėjimą lemia ne vien tik savaiminga paskirų tautų saviraida ar dichotominių sąvokų – tautos ir valstybės evoliucija. Objektivių etninių kvalifikacijų puoselėjimo akcentavimas, sąmoningas etnografinių vertybių propagavimas, totalus individualaus apsisprendimo laisvės ignoravimas – elementai, būdingi Rusijos, o ir Austrijos (čia įsidėmėtinas dar Louiso Kossuth'o [Luiso Košuto] perspėjimas dėl Austrijos nuo XIX a. pradžios propaguojamos panslavizmo idėjos pavojaus⁷) valstybinei politinei minčiai bei vidaus ir užsienio politikai. Reikia pripažinti, kad tokia politika, nukreipta į nacionalinės idėjos neutralizavimą valstybinės idėjos požiūriu, atnešė vaisių. Tuo galėjo įsitikinti daugelis tautinių judėjimų, kurie savo programose prioritetus teikė etninėms kvalifikacijoms, kartu natūraliajai teisei (*jus naturalis*). Pastarajai trūko valstybiškai konstituojančių elementų, t. y. jos pakako tik ginti saviraidos ar savivaldos teises, ką galėjo garantuoti, pvz., autonomija. Tuo tarpu tarptautinės teisės požiūriu nacionalinis principas ar apsisprendimo teisė apskritai nebuvo *jus cogens**. Didžiosios Britanijos pavyzdys rodo, kad ši šalis netraktavo nacionalinio principo kaip juridinės normos bent jau iki 7-ojo mūsų amžiaus dešimtmečio⁸. Tuo tarpu Pirmojo pasaulinio karo metu Winstonas Churchillis (Vinstonas Čerčilis) išsitaras: „Europos žemėlapis turi būti pakeistas nacionalumo principu ir atsižvelgiant į konfliktinių regionų tautų siekius“⁹. Ką tai reiškė

praktiškai, parodo Didžiosios Britanijos, Prancūzijos pritarimas Sergejaus Sazonovo karo programai, paremtai nacionaliniu principu:

„Nemuno žemupis, Galicija, Poznanės kunigaikštystė atitenka Rusijai, Elzacas, Lotaringija – Prancūzijai, Šlezvigas-Holštėinas – Danijai, restauruojama Hanoverio karalystė, Austrija-Vengrija tampa trialistine – čekai su slovakais, vengrai, Habsburgų provincijos, Serbijai – Bosnija, Hercogovina, Dalmatija bei šiaurės Albanija, Bulgarijai – Makedonija, Graikijai – pietų Albanija...“¹⁰.

Žinoma, Vakarų valstybių derinimasis prie Rusijos etnonacionalinio principo interpretacijos aiškintinas geopolitinėmis aplinkybėmis. Be abejonės, išliko stereotipinis Vakarų požiūris į nacionalinį principą, kur tautinio tapatumo kriterijus – teritorinis, valstybinis ir laisvas individo apsisprendimas. Ir vis dėlto tuo pat metu esama mėginimų apčiuopti šio anglosaksiško požiūrio specifiškumą. Nesiplėsdami per daug šia tema, pažymėsime, kad šiuo atveju reikia neužmiršti tuometinės Didžiosios Britanijos ir JAV politikos formavimo ypatybių. Paprastai pagrindinį vaidmenį čia vaidino žydų tautybės veikėjai (pvz., vienas įtakingiausių Foreign Office ir Lloyd'e'o George'o [Loido Džordžo] patarėjų, iš istorinės Lietuvos kilęs Lewisas Namieras [Liuisas Namjeras] arba Isaako Bowmano [Izaoko Baumano] vadovaujama „The Inquiry“ [Tyrimo] komisija prie JAV prezidento).

Grįždami prie etninių programų teisinio nepakankamumo ir civilizacinio ribotumo, turime pabrėžti, kad būtent todėl tautiniai judėjimai patvaresnių, teisinį stabilumą garantuojančių atramų ieškojo istorinėje teisėje, net ir tais atvejais, kai tokie mėginimai atrodė, švelniai tariant, nerimti (pvz., slovėnai rėmėsi Karoliu V-uoju – XVI a., slovakai – madjarų L. Šturo, M. Csaka XIII–XIV a. organizuota slovakų valstybėle); matyt, esto Alexandero Keskūla (Aleksandro Keskiula) pastangos atrodytų

⁵W. Sukiennicki, op. cit., p. 135.

⁶И. Броунли, *Международное право*, т. 1, 1977, с. 139–141.

⁷*Освободительное движение народов Австрийской империи*, Москва, 1981, с. 145.

* Esminiai principai (lot.).

⁸И. Броунли, op. cit., т. 2, с. 197.

⁹B. Colliander, op. cit., S. 35.

¹⁰К. Rosen-Zawadzki, „Karta buduszcej Jewropy“, – *Studia z dziejów ZSSR i Europy Srodkowej*, т. 8, 1972, s. 142–143.

ekstravagantiškiausios. Pasak jo, estų vikingai dominavo visoje Baltijoje ir būtent jie IX a. tapo Rusijos imperijos įkūrėjais, o XVI a. kartu su švedais, kurie buvo estų rasės dalis, sukūrė vieną stipriausių imperijų Šiaurės Europoje. Taip pasireiškė *estų genius for creating civilizations*¹¹. Dėl tos pačios priežasties slovakų kilmės (gimęs Moravijoje), etnokultūrinio požiūriu čekas T. Masarykas buvo priverstas ne tiek plėtoti dar F. Palackio formuluotą čekų politinės tautos konceptą, kiek grįžti prie istorinės Šv. Vaclovo karūnos teisės, nors ši ir buvo nemaža kliūtis realizuoti čekoslovakizmo idėją, turint galvoje Slovakijos priklausymą Šv. Stepono (Vengrija) karūnos žemėms. Štai kaip T. Masarykas argumentavo valstybingumą (1918 m. rugpjūčio 31 d. memorandumas Antantei):

„Mes, siekdami visiškos nepriklausomybės, tvirtai remiamės istorine teise... Slovakija, pietinė nacijos dalis, buvo okupuota madjarų, todėl taip anksti buvo atplėšta nuo Moravijos ir Bohemijos, bet tam tikrais tarpniais slovakai yra buvę nepriklausomi...“¹²

Belieka prisiminti, kad pokarinėse sutartyse Austrija, Čekoslovakija, Serbija-Slovėnija-Kroatija (vėlesnė Jugoslavija) buvo traktuojamos kaip išsaugojusios teisinį nepertraukiamumą (identitetą), o ne kaip Austrijos-Vengrijos teisių perėmėjos. Tuo tarpu net Lenkijai teko ginčytis dėl teisinio perimamumo netaikymo jos atveju¹³.

Matyt, būtų galima teigti, kad tarp istorinio identiteto – istorinių teisių ir federalizmo, ar tiksliau, konfederalizmo, M. Römerio aktyviai imto propaguoti 1915–1916 m., yra tiesioginis ryšys juridinio Lietuvos valstybingumo atkūrimo mechanizmo požiūriu. Kita vertus, neabejotina čia ir geopolitinių aplinkybių – nuolatinės Rusijos ir Vokietijos grėsmės – įtaka. Beje, neutralios, buferinės, konfederacinės zonos įkūrimas šiame regione M. Römerio buvo pakeltas ir į Europos saugumo garanto lygmenį. O pati Lenkijos, Lietuvos-Gudijos, jei Dievas duos, ir Latvijos sandrauga, pasak M. Römerio, tai unija laisvų tautų, bendradarbiaujančių kūrybos, kultūros ir apsaugos srityse. Tokiai konfigūracijai visų pirma būtinas Lenkijos geranoriškumas, t. y. visiško teritorinio *désintéressement** Rytuose pareiškimas bei lietuvių ir gudų tautų pripažinimas. Šitai būtų užkariautos pastarųjų simpatijos ir sustiprintas, pasak M. Römerio, esantis čia solidarumas su Lenkija. Ukrainos klausimas spręstinas atskirai, nes jis per sunkus „Lenkijos pečiams“. Savo ruožtu politinis istorinės Lietuvos žemių sujungimas į valstybę, senosios LDK tęsėja, turėjo sudaryti palankias sąlygas homogeninės krašto visuomenės vartimui Lietuvos politine tauta¹⁴. Taip susitarimo principas, solidaraus lygių ir laisvų sub-

jektų bendradarbiavimo principas būtų tapęs varikliu kiekvieno sava-
rankiškos valstybės kūrybai ir tolesnei valstybės egzistencijai.

Žinoma, minėdami T. Masaryko, J. Piłsudskio, J. Gabrio prieškarines „prognozes“, mes neapsiėjom be tam tikro blefavimo... Šiaip ar taip, J. Gabrys buvo Tautybių Sąjungos (Union des Nationalités) sekretorius. Sekretorius organizacijos, kuri visų pirma pasiryžo siekti visuotinės ir galutinės taikos įsigaliojimo bei Europos ir Pasaulinės federacijos įkūrimo. Paryžiaus Qua d’Orsy akyse J. Gabrys visada išliko federalistu, o Lietuvos-Ukrainos federacijos projektas, jo įteiktas 1918 m. sausio pradžioje Prancūzijos ambasadai Šveicarijoje, tik patvirtino tokią nuostatą. O ką jau ir kalbėti apie J. Piłsudskį. Pratęsdamas Europos raidos schemą, 1914 m. sausio mėn. Paryžiuje jis metaforiškai aiškina, kad po to, kai Vakarai įveiks Vokietiją ir Austriją-Vengriją, Rytų Europą prijungs Centrinė Europa, o pastarąją – Vakarai. J. Piłsudskio siekiai ir tolesni veiksmai atskleidžia šių metaforų tikrąją prasmę: Didžioji Rytų Imperija, apimanti Lenkijos, Ukrainos, Lietuvos ir Gudijos žemes, imperija nuo Baltijos iki Juodosios jūros, skirianti vokiečius nuo rusų, imperija, pagrįsta istoriniais pamatais. Tai, M. Römerio žodžiais, būtų „Dominijų imperija“, arba „Lenkų dominijų imperija“, sudaryta bent iš trijų, o gal iš keturių valstybiškai susitvarkiusių narių – Lenkijos, Ukrainos ir Lietuvos, kur Lenkijai būtų lemta vadovauti ir pirmauti... Drauge šis blokas, jeigu ne sujungtų, tai bent politiškai veiktų ir koordinuotų artimas latvių ir estų valstybes Pabaltijyje, o gal net ir Suomiją šiaurėje bei Rumuniją pietuose. Tokia koncepcija buvo paremta ir pagrįsta imperialistiniu, mechaniniu, aristokratinu istorinės Lietuvos-Lenkijos atkūrimo principu, nepasitikėjimo, kaip sakė M. Römeris, jaunomis tautomis principu, lyg jos būtų nesubrendusios, psichiškai ir morališkai nepajėgios savo nepriklausomybę išlaikyti, reikalingos vadovavimo ir sudrausminimo¹⁵. Galima vertinti šį federalistinį-dominijonalinį Abiejų Tautų Respublikos atkūrimą kaip didingą ar fantastišką, todėl nerealizuotiną. Bet juk netrūko ir dar utopiškesnių iš pirmo žvilgsnio federalistinių projektų. Štai, pvz., kaip 1901 m. panslavistas Sergejus Šarapovas aprašė romane „Po pusės am-

¹¹W. Sukiennicki, op. cit., vol. 1, p. 235–236.

¹²W. Sukiennicki, op. cit., vol. 2, p. 892.

¹³И. Броунли, op. cit., t. 2, c. 401.

*Nesuinteresuotumo (pranc.).

¹⁴W. Sukiennicki, op. cit., vol. 1, p. 134–136; idem, op. cit., vol. 2, p. 1007.

¹⁵M. Römeris, „Juozas Piłsudskis“, – *LAIS*, t. 3: *Lietuvos valstybės idėja (XIX a.–XX a. pradžia)*, Vilnius, 1991, p. 460–461.

žiaus“ (Через полвека) 6-ojo dešimtmečio Europą. Susitinka 1951 m. maskvietis žmogų iš praeities ir atsakinėja į klausimus:

„Nejau Konstantinopolis mūsų? – Taip, tai IV-oji mūsų sostinė. – Atleiskite, o pirmosios trys? – Vyriausybė Kijeve, antroji sostinė – Maskva, trečioji Petrapilis. – Tai kokios Rusijos sienos? – Persija – mūsų provincija, tokia pat kaip Chiva, Buchara ir Afganistanas. Vakarų siena ties Dancigu, visa Rytų Prūsija, toliau Lenkija su Varšuva, Juodoji Rusia su Lvovu, Austrija, Čekija su Viena, Vengrija su Budapeštu, Bulgarija su Sofija ir Adriana-poliu, Graikija su Atėnais“¹⁶.

Tiesa, net apytiksliai tai įgyvendinti Rusijai atėmė kiek laiko ir jėgų... Suprantama, vien jėgos principas dominavo ir vokiečių „Vidurio Europos“ federalistinėje koncepcijoje, paremtoje dar ir vokiečių gausumu šiame regione. Gal tik T. Masaryko propaguota Vidurio Europos Demokratinė Unija savo principais ir deklaruojama geopolitine orientacija (Masarykas teigė, kad Rytų Europos tautoms yra reikalinga stipri Rusija, kaip atsvara vokiečiams ir austrams) panašėjo į M. Römerio: nė vienai tautai neatimama teisė organizuoti savo vyriausybę tokiais principais ir tokia forma, kuriuos jos laiko tinkamiausiais savo saugumui ir gerovei, o visos vyriausybės tariaisi gavusios piliečių sutikimą. Po Vidurio Europos Demokratinės Unijos deklaracija (Pitsburgas, 1918 m. spalio 23–26 d.), tiesa, pasirašė tik JAV gyvenančių šio regiono tautų atstovai – čekai, slovakai, lietuviai, albanai, ukrainiečiai, lenkai, chorvatai ir net armėnai. Pasirašymo metu dalyvavęs vienas lenkų politinio judėjimo lyderių Ignacy'as Paderewskis (Ignacas Paderevskis) netgi kreipėsi: „Mano brangieji, mielieji šiaurės broliai – lietuviai“, o po keleto dienų jau skundėsi Thomas'ui Woodrow'o Wilsonui (Tomui Vudro Vilsonui), kad didžiosios valstybės skatina separatizmą tarp lenkų tautybių...¹⁷

Pats Mykolas Römeris savo pastangas kurti pilietinę visuomenę ir jos idealus atvirai ir tuo pat metu metaforiškai apibūdino Lietuvos konstitucinės teisės paskaitose, konstatuodamas, kad pokarinių valstybių pačios kilmės logika, paremta sociokratiu nacionalizmu, o ne tautos – *populi* (t. y. visų piliečių) konstruktui, buvo iš esmės vienintelė praktiškai galima buvusiomis aplinkybėmis. Ir pridūrė, jog demokratiu atžvilgiu, be abejo, nuoseklesni buvo lietuvių emigrantai demokratai Lietuvių Petrapilio Seime*, bet iš esmės jie buvo naivūs¹⁸.

Straipsnio versija anglų kalba "The Second Spring of Nations and the Theory of Reconstruction of the Grand Duchy of Lithuania" buvo paskelbta Lituanus, Chicago, 1993, vol. 39, no. 4, p. 68–78.

¹⁶ А. Янов, *Русская идея и 2000-ый год*, New York, 1988, с. 68–69.

¹⁷ W. Sukiennicki, op. cit., vol. 2, p. 1183.

*1917 m. gegužės–birželio 2 d. Petrograde įvykusiame Rusijos Lietuvių Seime demokratai reikalavo Lietuvai apsisprendimo teisės ir Steigiamojo Seimo. Tačiau balsų daugumą surinko nacionalistų rezoliucija, skelbianti Lietuvos nepriklausomybę.

¹⁸ M. Römeris, *Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos*, Vilnius, 1990, p. 45.